

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

II.510.601.2018.MK

Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny

Na tle wpływających do mojego Biura spraw ujawnił się problem dotyczący rozwiązania przyjętego na gruncie art. 414 § 1 *in fine* Kodeksu postępowania karnego oraz związanych z nim daleko idących, negatywnych skutków prawnych dla obywateli.

W myśl art. 414 § 1 k.p.k. „W razie stwierdzenia po rozpoczęciu przewodu sądowego okoliczności wyłączającej ściganie lub danych przemawiających za warunkowym umorzeniem postępowania, sąd wyrokiem umarza postępowanie albo umarza je warunkowo. Jednakże w razie stwierdzenia okoliczności wymienionych w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 sąd wydaje wyrok uniewinniający, chyba że sprawca w chwili czynu był niepoczytalny”.

Zgodnie zatem z ww. przepisem sąd wydaje wyrok uniewinniający w sytuacji, gdy stwierdzi, że czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia oraz gdy czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa. Wyjątkiem jednak jest sytuacja, gdy sprawca w chwili czynu był niepoczytalny, albowiem w takiej sytuacji sąd wydaje wyrok umarzający. Jak zasadnie wskazuje się w doktrynie gdyby nie wyłączenie w art. 414 § 1 *in fine* k.p.k. wobec sprawcy niepoczytalnego, w razie stwierdzenia okoliczności wymienionych w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. należałoby wydać wyrok uniewinniający w razie ujawnienia tych okoliczności po rozpoczęciu przewodu sądowego. O powyższym świadczy też utrwalona linia orzecnicza Sądu Najwyższego np. wyrok z 12 VII 1994 r., sygn. II KRN 124/94, w którym SN stwierdził, że „w razie stwierdzenia już po wszczęciu przewodu sądowego w pierwszej instancji, iż w sprawie brak jest podstaw faktycznych - brak dostatecznych dowodów - do uznania oskarżonego za winnego popełnienia przestępstwa, sąd powinien wydać wyrok uniewinniający” (por. R. A. Stefański, *Komentarz do art.414 Kodeksu postępowania karnego*, publ. LEX /el. 1998).

Kodeks postępowania karnego, od chwili wniesienia aktu oskarżenia, różnicuje zatem sytuację osób poczytalnych i niepoczytalnych, w zakresie konsekwencji braku przestępczości czynu. Mamy do czynienia zatem z unormowaniem, zgodnie z którym wobec niepoczytalnego sprawcy zostanie wydany wyrok umarzający, w którym sąd wskaże popełniony, a nie tylko zarzucany, czyn zabroniony oraz jego kwalifikację prawną, mimo, że osoba ta nie popełniła czynu lub brak jest danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu (por. M. Kucwaj, *Niepoczytalność sprawcy jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Prok. i Pr. z 2013 r. Nr 1, s. 94 i nast.).

Tymczasem, jak zasadnie podkreśla się w doktrynie „w procesie karnym stan psychiczny oskarżonego ma znaczenie dopiero przy ustaleniu, że dopuścił się on czynu zabronionego. Żaden przepis prawa nie zwalnia sądu z obowiązku ustalenia, czy oskarżony, który według opinii biegłych psychiatrów jest niepoczytalny w rozumieniu art. 31 § 1 k.k., popełnił zarzucony mu czyn. Zarówno art. 31 § 1 k.k., jak i art. 414 § 1 zd. 2 k.p.k. używają określeń (<w chwili czynu>, <w czasie czynu>), z których jednoznacznie wynika, że musi zachodzić zbieżność w czasie dwóch zaszłości: czynu oskarżonego oraz jego niepoczytalności (wyrok SN z 5.03.2002 r., III KKN 329/99, OSNKW 2002/7–8, poz. 53). Stanowisko Sądu Najwyższego spotkało się z akceptacją w literaturze (zob. R. Kmiecik, *Glosa do wyroku SN z 5.03.2002 r., III KKN 329/99*, OSP 2003/1, poz. 8) (...) Ustalenie przez sąd pierwszej instancji dopiero na rozprawie, po rozpoczęciu przewodu sądowego, że czyn zarzucany oskarżonemu nie zawiera znamion czynu zabronionego albo że brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia, a więc ustalenie wystąpienia przesłanek negatywnych z art. 17 § 1 pkt 1 i 2, powinno prowadzić do wydania zgodnie z art. 414 § 1 wyroku uniewinniającego (wyrok SN z 12.06.2012 r., II KK 135/12, KZS 2013/1, poz. 29; zob. także podobnie wyrok SN z 12.07.1994 r., II KRN 124/94, Prok. i Pr.-wkł. 1995/1, poz. 11; wyrok SN z 21.09.2006 r., V KK 224/06, OSNwSK 2006, poz. 1787)” (tak K. Eichstaedt, *Komentarz aktualizowany do art. 414 Kodeksu postępowania karnego*, LEX/el. 2018).

Ponadto przepis art. 414 § 1 *in fine* k.p.k. wykazuje, jak się podkreśla w doktrynie – rażąco niespójność systemową z Kodeksem karnym (por. i szerzej A. Wąsek, *O niektórych niespójnościach unormowań kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, GSP z 2003 Nr 2, Teza nr 4 LEX el. nr 38870/4). Jak zaznacza M. Kucwaj, wyrok umarzający postępowanie musi zawierać dokładne określenie czynu i jego kwalifikacji prawnej oraz wskazanie przyczyn umorzenia. Stwierdza on sprawstwo oskarżonego i to sprawstwo określonego czynu o określonej kwalifikacji prawnej (por. art. 322 § 3 k.p.k.) Natomiast w wyroku uniewinniającym sąd w tym zakresie przytacza jedynie opis i kwalifikację prawną czynu, którego popełnienie oskarżyciel zarzucił oskarżonemu (art. 413 § 1 k.p.k.). „Opisane rozróżnienie konsekwencji prawnych

niepopelnienia przestępstwa przez oskarżonego jest całkowicie niespójne z prawem karnym materialnym. Ustawodawca uczynił tak, pomimo że sprawca czynu winy nie ponosi i nie można mu przypisać odpowiedzialności karnej za przestępstwo. Artykuł 31 § 1 k.k. wprost przecież stanowi, że sprawca niepoczytalny w chwili czynu nie popełnia przestępstwa. Tę samą konsekwencję Kodeks karny łączy z wystąpieniem innych okoliczności wyłączających winę oraz bezprawność. Nie ma żadnych podstaw do takiego arbitralnego, niczym nie popartego, rozróżnienia skutków prawnych wystąpienia przesłanek procesowych objętych tym samym przepisem w Kodeksie postępowania karnego - art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. oraz tą samą grupą - okolicznościami wyłączającymi winę w ustawie karnej materialnej (...)" (M. Kucwaj, *Niepoczytalność sprawcy jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Prok. i Pr. z 2013 r. Nr 1, s. 95).

Rozróżnienie dokonane w art. 414 § 1 *in fine* k.p.k. doprowadza zatem do pogorszenia sytuacji prawnej oskarżonego, wobec którego zamiast uniewinnienia, umarza się postępowanie karne. Wyrok umarzający postępowanie różni się bowiem, o czym była mowa powyższej, w konsekwencjach prawnych od wyroku uniewinniającego i wyroki te nie mogą być wydawane zamiennie (por. M. Kucwaj, *Niepoczytalność sprawcy jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Prok. i Pr. z 2013 r. Nr 1, s. 95 i powołane tam stanowiska doktryny; por. też np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2006 r., sygn. II KK 34/06, publ. LEX nr 192978; czy postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 lutego 2000 r., sygn. II AKz 9/00, publ. OSA z 2000 r. Nr 7-8, poz. 56).

Co istotne, poprzedni Kodeks postępowania karnego z 1969 r. w dawnym art. 361 k.p.k. przewidywał w opisywanych w niniejszym wystąpieniu sytuacjach jedynie wydanie wyroku uniewinniającego. Zmiana tej koncepcji nastąpiła wraz z wejściem w życie Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. i w zasadzie brak szczegółowego jej uzasadnienia (por. *Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu postępowania karnego* [w:] I. Fredrich – Michalska, B. Stachurska – Marcińczak (red.) *Nowe kodeksy karne z 1997 wraz uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 432 i nast.)

Suma tych argumentów skłania do postulatu w zakresie powrotu ustawodawcy do dawnego unormowania z Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. przewidującego wydanie wyroku uniewinniającego, a nie umarzającego postępowanie, w razie stwierdzenia przez sąd, po otwarciu przewodu sądowego, negatywnych przesłanek procesowych w zakresie niepopelnienie czynu, lub braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popelnienia czynu, a także w razie stwierdzenia, że czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa - również w stosunku do osoby niepoczytalnej (por. A. Wąsek, *O niektórych niespójnościach unormowań kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, GSP z 2003 Nr 2, Teza nr 4, publ. LEX el. nr 38870/4)

Wyjątek ustanowiony przez ustawodawcę w art. 414 § 1 *in fine* k.p.k. stanowi zatem dyskryminację osób niepoczytalnych i powoduje, że ich sytuacja prawna jest niezasadnie i negatywnie różnicowana w porównaniu do osób poczytalnych, co uprawnia z kolei do stwierdzenia, że powołany art. 414 § 1 k.p.k. - we wskazanym zakresie - narusza Konstytucję, w tym jej art. 32 ust. 1.

W tym stanie rzeczy, zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o dokonanie analizy przedstawionej w niniejszym wystąpieniu problematyki i rozważenie podjęcia działań legislacyjnych w zakresie zmiany art. 414 § 1 *in fine* k.p.k. we wskazanym kierunku. Jednocześnie uprzejmie proszę o poinformowanie mnie o stanowisku zajęтым w omawianej materii i ewentualnie o podjętych działaniach.